

Prof. dr hab. Stefan Możdżeń – Kielce

Problemy wychowania w listach pasterskich Episkopatu Polski w czasach ofensywy ideologicznej komunistycznej

Urodził się w 1938 roku. Akademia Świętokrzyska w Kielcach. Studia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego w zakresie pedagogiki z historią. Praca na Uniwersytecie Wrocławskim, Akademii Polonijnej w Częstochowie, Wydziale Zamiejscowym KUL w Stalowej Woli. Główne zainteresowania naukowe: historia wychowania. Autor 28 publikacji zwartych m.in.: *Inspiracje katolickiej myśli wychowawczej w Polsce do poł. XX w.* (Kielce 2001), *Praca naukowa historyka oświaty* (Sandomierz 1999), *Reformy szkoły średniej w Galicji 1884-1914* (Kielce 1989), *Historia wychowania* (Sandomierz 2006), 3 t., *Bibliografia historii wychowania w latach 1918-1939* (Wrocław 1978), *Bibliografia polskich czasopism pedagogicznych w Polsce do 1979* (Kielce 1981).

W ponad tysiącletniej historii państwowości polskiej dzieje Narodu i Polski są związane z Kościołem. Od ponad tysiąclecia Kościół poprzez swych przedstawicieli w osobach biskupów i kapłanów prowadził w Polsce działalność ewangeliczną nauczając prawd wiary i wychowując społeczeństwo według nakazów Dekalogu i Pisma Świętego. Pierwsze szkoły istniejące na ziemiach polskich powstały przy kościołach parafialnych, a ich zadaniem było kształcenie i wychowywanie wiernych dla potrzeb Kościoła. W trudnych dla Narodu i państwa chwilach nauka Kościoła dodawała otuchy i nadziei przetrwania. Biskupi polscy za pomocą Listów pasterskich budzili nadzieję w umysłach Polaków. Zawierają one szczegółowe omówienie niektórych zasad wiary i obyczajów, zagadnień teologicznych, duszpasterskich w konkretnych okolicznościach. Wśród nich są listy Episkopatu do wszystkich wiernych. W okresie PRL większość z tych Listów nigdy i nigdzie (do roku 1975) nie była drukowana. Niektóre były drukowane we fragmentach zwłaszcza w prasie zagranicznej. Zbiorowe wydanie „Listów pasterskich episkopatu” ukazało się w Paryżu w dwu częściach w roku 1975 i 1982. Nato-miast w kraju wydano w 2003 r. „Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945 – 2000”.

W Listach biskupi m.in. bronili praw Kościoła do oddziaływania na dzieci i młodzież, poruszali sprawy rodziny jako środowiska wychowawczego, zagrożeń życia rodzinnego, pomocy zagrożonej rodzinie, wychowania religijnego, patriotyzmu i¹ wielu zagrożeń dla wychowania płynące z materialistycznego światopoglądu, z ateizacji i laicyzacji, alkoholizmu i in. nałogi. Mamy ukazaną wizję wychowania w duchu chrześcijańskiego humanizmu. Wielokrotnie biskupi zwr-

cali uwagę na zagrożenia wychowania przez środki masowego przekazu.

Problemy wychowawcze tych Listów nie zostały ujęte systematycznie w żadnej literaturze. Warto więc zająć się „Listami pasterskimi Episkopatu Polski” i przedstawić podejmowane wybrane problemy wychowawcze, ich przyczyny, skutków oraz prób przezwycięzenia i zapobiegania ich rozprzestrzeniania się. Są tam zawarte wnikliwe analizy poruszanych problemów, cenne rady i wska-

zówki zwłaszcza dla młodego pokolenia, najbardziej podatnego na zagrożenia, często zagubionego szukającego właściwych dróg w życiu. Listy są zawierają bardzo cenne i wciąż aktualne nauki również dla rodziców i wychowawców odpowiedzialnych za wychowanie dzieci i młodzieży. Listy uświadamiają każdemu sens, cel jego życia i drogi postępowania. Wiara w Boga zaspokaja najgłębsze pragnienia i oczekiwania człowieka, potęguje naszą moc na wszystkich odcinkach życia i pracy, zarówno osobistej, jak i społecznej. W niej tworzy się coraz szlachetniejszy i bardziej godny styl życia. Katechizacja i życie religijne pozwala osiągnąć pełnię dojrzałości ludzkiej. Życie według zasad moralności chrześcijańskiej, bez nałogów, demoralizacji, nienawiści prowadzi do ukształtowania pełnowartościowego człowieka.

Przedstawienie wszystkich ważniejszych problemów ich rozmiarów, negatywnych konsekwencji, które niosą za sobą, a także prób przeciwstawienia się im i ich przewyciężania zawartych w „Listach pasterskich Episkopatu Polski” w krótkim artykule jest niemożliwe, dlatego należy ograniczyć się skrótowego zasygnalizowania najważniejszych treści.

Szczególą troską Biskupi otaczają młodzież i dzieci², w nich widząc przyszłość Narodu i państwa. Biskupi mają świadomość, że młodzi ludzie są bardziej podatni na zagrożenia, a jednocześnie często zagubieni szukają właściwych dróg w życiu, dlatego tak ważne jest, aby wychowanie zaczęło się od pierwszych dni życia. Za to pierwsze wychowanie odpowiedzialna jest rodzina, a później dołącza do niej cały naród - środowisko

rówieśnicze, szkoła, wszelkie instytucje, Kościół i środki masowego przekazu.

Szczególne znaczenie dla rozwoju i wychowania dziecka ma rodzina, która jest najdawniejszą i istotną składową częścią każdej społeczności ludzkiej³. Rodzina zaspokaja biologiczne i psychiczne potrzeby dziecka, dostarcza mu wiele zarówno pozytywnych, jak i negatywnych doświadczeń stwarzając warunki kształtowania jego osobowości.

W niej dziecko otrzymuje pierwsze i podstawowe wychowanie moralne, społeczne, chrześcijańskie i patriotyczne. Wpływ środowiska rodzinnego na wychowanie dziecka jest decydujący: Ten aksjomat pedagogiczny został sformułowany już w starożytności przez Pitagorasa i rozwijany przez Ojców Kościoła i tak pojmowane przez całe dzieje Kościoła..

Środowisko rodzinne, ono jest najbliższym naturalnym środowiskiem społecznym dziecka. W nim nawiązuje pierwsze kontakty z ludźmi, poznaje pierwsze wzory osobowe. Wpływ wychowawczy rodziny zależy ono między innymi od warunków bytowych rodziny, jej struktury (rodzina pełna), atmosfery, która panuje w domu, wzajemnych kontaktów interpersonalnych i więzi emocjonalnych, od metod oddziaływania na dziecko.

Dzieci i młodzież w większym stopniu niż dawniej są wychowywane przez szkołę, ośrodki publicznej rekreacji, organizacje młodzieżowe. Doniosłe jest także oddziaływanie radia, telewizji, filmu i teatru, prasy i książki. Biskupi stwierdzali, że środki masowego przekazu mają przemożny wpływ na życie kulturalne, społeczne i moralne społeczeństwa.

² *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945 - 1974*, s.49.

³ *Listy pasterskie Prymasa Polski i Episkopatu Polski 1975 - 81*, s.436.

czeństwa, dlatego powinny nie tylko informować i bawić, ale przede wszystkim wychowywać. Sprawie tej poświęcone są listy Episkopatu na każdy doroczny dzień środków masowego przekazu.

Przebieg wychowania zależy od sytuacji, w której się ono dokonuje. W każdym bowiem środowisku o inne cele chodzi tym, którzy oddziałują wychowawczo, inne wchodzi w grę warunki i czynniki. Ta różnorodność i sprzeczność oddziaływań wychowawczych prowadzi do negatywnych zachowań młodego pokolenia. Staje się ono bardziej samowolne, zuchwałe, nieobowiązkowe, coraz mniej liczy się z opinią formalnych autoritetów. Młodzież bywa niezadowolona z życia, coraz częściej się buntuje, czuje się niezrozumianą i pokrzywdzoną. W tej sytuacji nabrzmiało wiele problemów wychowawczych wymagających wszechstronnej analizy i szybkiego rozwiązania. Coraz częściej praca wychowawcza jest nie tylko kierowaniem harmonijnym rozwojem dziecka, ale terapią korygującą nawyki i wady młodych, kompensującą braki, które powodują dysharmonię osobowości wychowanka i jego złe przystosowanie do zadań życia.

Według Biskupów wszelkich problemów wychowawczych można uniknąć kierując się w życiu ideami wychowania chrześcijańskiego: wiarą i religijnością, humanizmem, moralnością i patriotyzmem.

Z analizy treści Listów pasterskich wynika, że Biskupi uznają, iż wychowanie dzieci i młodzieży jest sprawą: rodziny, Kościoła i państwa. Harmonijna współpraca tych trzech instytucji wychowawczych i ich wzajemne uzupełnianie się stwarzają idealne warunki pedagogicz-

ne. Pouczają, że humanizm⁴ dąży do integralnego rozwoju i wychowania całego człowieka i wszystkich ludzi. Prawdziwym humanizmem jest tylko humanizm dążący do Boga, jako najwyższej wartości.

Według stanowiska Kościoła laicyzacja i ateizacja Kościoła prowadzi człowieka do osamotnienia, dezorientowania, egoizmu, obojętności i nienawiści. Już 5.VI 1945 Kard. A. Sapieha protestował przeciw ograniczaniu nauki religii i narzucaniu szkole obcego światopoglądu. Problem ten był podnoszony w roku 1974, 1975 i 1977 w Listach Biskupów.

W odezwie Biskupów zebranych na Jasnej Górze 5 września 1947 r. protestowano przeciw laicyzacji życia publicznego, szczególnie przeciw ateistycznemu wychowaniu młodzieży. Biskupi ostrzegali też:

1. przed wzrastającą zuchwałością bluźnierców, którzy Osoby Boskie, Kościół czynią przedmiotem żartów, ośmieszenia obrzędów i zwyczajów chrześcijańskich w czołowych pismach,
2. ostrzegali przed rozbijaniem jedności Narodu przez działalność sekt,
3. wzywali naród do wytężonej pracy nad wychowaniem młodzieży, wyrażali niepokój z powodu nieufności do szkół katolickich i zapowiedzi władz ograniczenia godzin nauki religii,
4. wskazywali na groźny fakt wychowywania dzieci w domach dziecka bez wiary i praktyk religijnych,
5. wskazywali na gwałcenie religijnego charakteru świąt i niedziel i naruszania prawa do wypoczynku świątecznego,
6. zwracali uwagę na ograniczanie wolności obywatelskich, wywieranie na-

cisku na wstępowanie do partii ateistycznych, ocenianie ludzi według klucza partyjnego,

7. wskazywali na działalność cenzury prasowej nawet odnośnie autorytetów moralnych, Kościoła, przez zakaz ogłaszania encyklik papieskich, listów pasterskich, katolickich książek i podręczników do nauki religii, pism katolickich, likwidowanie księgarni katolickich

Odezwa stała się pretekstem do długofalowej i otwartej walki z Kościołem. Do problemów tych wielokrotnie powracano.

List Episkopatu (15 V 1948 r. do młodzieży katolickiej) wzywał do odrzucenia materialistycznych prądów w wychowaniu i wytrwania przy światopoglądzie chrześcijańskim. List mówi o wytężonej propagandzie światopoglądu materialistycznego, odrzucającego wiarę w Boga, duszy nieśmiertelnej, świata nadprzyrodzonego, życia wiecznego, odrzuca religie, Objawienie, Odkupienie, Kościół, sakramenty, etykę chrześcijańską. Jedyną rzeczywistością jest materia, a wartość człowieka wyraża się w udziale produkcji dóbr materialnych, Człowiek ma stać się dopełnieniem i sługą materii, główną zaletą jego ma być rekordowa wydajność pracy i całkowite poświęcenie się życiu gospodarczemu. Materializm wyznaje kult doczesności, zmysłowe używanie, walkę o warunki

bytu, nienawiść. Ten światopogląd sęczy się poprzez książki, prasę, literaturę, wykłady i organizacje. Młodzież powinna ratować zasady moralności chrześcijańskiej i nie ulegać pokusom, bo łatwizna życiowa, złe obyczaje nieczystość nie przystoją chrześcijaninowi. Ma kochać bliźniego, prawdę, działać dla dobra narodu, państwa i Kościoła. Światopogląd materialistyczny prowadzi do ukształtowania człowieka, który ma stać się tylko częścią materii i całkowicie poświęcić się rozwojowi życia gospodarczego. Ma wyzbyć się swych dążeń, pragnień, uczuć i celów życiowych.

W liście pasterskim Episkopatu 23 września 1948 r. biskupi wzywali rodziców do wypełniania chrześcijańskiego wychowania dzieci. Prawo wychowania nadane jest przez Stwórcę a pierwszym wychowawcą jest matka przedszkolach i szkołach pilnować religii, dawać wzór chrześcijańskiego życia, wspólnie modlić się, zachowywać katolicką godność, wypełnić rozwiązanie obyczaje. Do tego problemu nieraz powracali Biskupi⁵.

Dorobek tej katolickiej myśli wychowawczej jest nadal aktualnym drogowskazem, powinien stać się przedmiotem refleksji pedagogicznej, pomocą w zapobieganiu i przezwyciężaniu dzisiejszych problemów wychowawczych. Wart jest monograficznego opracowania i upowszechnienia.

Cnota przechodzi z serca matek do serca dzieci, które chętnie naśladowają to, co się robi.

⁵ Listy pasterskie Prymasa Polski i Episkopatu Polski 1975 - 81, s.436.